

RUS İMPARATORİÇESİ ALEKSANDRA FEDOROVNA'NIN MEKTUPLARINDA I. DÜNYA SAVAŞI ve TÜRKİYE

Doç. Dr. LEMAN ERGENÇ

1884 yılında tahta geçen Çar Nikola II. 1895 yılında Kraliçe Viktorya'nın torunu, Alman asıllı Alis ile evlenmiştir. Ortodoks mezhebini kabul eden Çariçe, Aleksandra Fedorovna adını almıştır. 1905 Rus-Japon Savaşında yenilen Çar Nikola II. Meşrutiyet ilan etmek zorunda kalmıştır. Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından yutulmasını engellemek için de I. Dünya Savaşı'na girmiştir. Savaş süresince Aleksandra Fedorovna, Çara 400 kadar İngilizce mektup yazmıştır. Bu mektuplar, Çarın uzun süre saraydan ayrılmış olması nedeniyle, Haziran 1914 ile 17 Aralık 1916 tarihleri arasında yazılmıştır. Mektupların 17 Aralık 1916 tarihinde kesilmesi, o dönemde bir hayli etkinliği olan Grigoriy Rasputin'in öldürülmesi ve Çarın bunun üzerine acil olarak Tsarsko Selo'ya gelmesindendir. Şubat 1917 tarihinde Çar tekrar cepheye döner. Ancak bu sıralarda Petersburg'da devrim hareketleri başlamıştır.

Aleksandra Fedorovna'nın bu mektupları, Çar ailesinin öldürülmesinden sonra Ekaterinburg'ta (Sverdlovsk) üzerinde N.A. harfleri olan oymalı kara sandıkta, Alman İmparatoru Wilhelm'in Çar Nikola II. ye yazdığı mektuplarla birlikte bulunmuştur. Bu mektupların hangi yolla Almanya'ya gittiği bilinmemektedir. Ancak 1922 yılında Berlin'de Rusçaya çevrilerek "İmparatoriçe Aleksandra Fedorovna'nın İmparator Nikola II ye Mektupları" adıyla yayınlanmıştır.

Mektuplar edebi bir dil ve düzgün üslupla yazılmıştır. Yaz ve kış mevsimlerine ait güzel tabiat tasvirleri vardır. Mektup türünde yazılmış bir edebi eser sayılabilir. Bu mektupların edebi değeri yanında siyasi önemi daha büyüktür. Mektuplar, o devirde Rus sarayı ve bürokratik başkent Petersburg hakkında dolaşan yığınla efsaneye, söylentilere ve dedikodulara açıklık getirmiştir. Bunun yanında mektuplarda savaş, Rusya'nın iç durumu, İngiltere, Fransa, Balkan devletleri ve Türkiye hakkında düşünceler yer almaktadır. Bu makalede, özellikle Çariçenin Türkiye hakkındaki düşünceleri tümüyle ele alınarak açıklamalarda bulunulacaktır.

İmparatoriçenin Çara gönderdiği ilk mektup 27 Nisan 1914 tarihinde Kırım'da bulunan Livadiya'dandır, sonraki mektupların çoğu ise Petersburg yakınlarında bulunan Tsarsko Selo (Puşkin)'dan yazılmıştır. A.Fedorovna burada kalırken askeri hastaneleri her gün ziyaret eder ve yaralı askerlerin, subayların morallerini yükseltmeye çalışır, ameliyatlara hemşire olarak girer ve bu görevini büyük bir istekle yerine getirir. İmparatoriçe kalbinden rahatsız olmasına rağmen, kendisini iyi hissettiği zamanlar işini ihmal etmez. Bu arada yaralı askerlerin taşınmasını, cepheye yiyecek, giyecek ve her türlü yardımın gönderilmesini kendi denetimindeki trenlerle sağlar. Bakanların ve yüksek rütbeli subayların raporlarıyla ilgilenir ve kızlarını da askeri depolarda çalıştırır. Savaşın getirdiği acılardan A.Fedorovna tedirgin ve üzgündür. Bu hususta şöyle der:

"Bu uğursuz savaş ne zaman bitecek! Wilhelm'in ve onun anti-Rus kliginin savaşı başlatmasıyla memleketi yok olmaya götürdüklerini zaman zaman düşündüklerinde çok acı ve umutsuzluklarla dolu anlar yaşadıklarını zannederim. Yıllarca, bütün bu küçük devletler savaşın getirdiklerinden acı çekmeye devam edeceklerdir. Küçük memleketimizi babamın ve Erni'nin her yönden pırıl pırıl hale getirebilmeleri için ne kadar çaba sarfettiklerini düşündüğüm zaman içim kan ağlıyor." (Bk.s.13)

Bu savaşın, insanların ruhlarını kirlletmesinin aksine temizlemesinin gerektiğine inanır. Düşüncelerinin sonucu olarak rahiplere, Rus askerlerinin yağmacılık yapmaması için ikna etme görevinin verilmesini tavsiye eder ve:

"Rus askerlerinin adı ileride tüm ülkelerde korkuyla, saygıyla, hayranlıkla anılmasını isteriz," demektedir. (Bk.s:14)

İmparatoriçenin mektuplarından, kendisinin Tanrıya büyük sevgi ve inanç beslediğini, dini vecibelerini yerine getirdiği görülmektedir. Aynı mektupta şöyle devam etmektedir:

"Bizim Karadeniz donanması ne durumda?" (Bk.s.29)

"Gönderdiğiniz iyi haberler için Tanrıya şükürler olsun. Avusturya ordusu Sana nehrinden itibaren cepheden geri çekiliyormuş. Türkiye hakkında güzel haberler var mı?" (Bk.s.21)

İmparatoriçe, Rasputin'den¹ Kırım valisi Lavrinovski'nin en iyi Tatarları Türkiye'ye gönderdiğini, herkese karşı kötü davrandığını öğrenmiş ve

¹ Grigoriy Yefimoviç Rasputin: Kendisine sefih anlamına gelen Rasputin adı köylüler tarafından verilmiştir. Din adamıdır. I. Dünya Savaşında yönetimde daha büyük denetim kuran Çariçe tarafından başdanışman yapılmıştır.

Çardan Kırım'ın selameti için Knâzeviç'in vali olarak atanmasını istemiştir. Mektubunda:

“Görüldüğü gibi, vali Tatarlara karşı bir hayli zalimce davranıyor, özellikle şimdi Türkiye ile savaştayken böyle davranmasının zamanı değil. Lütfen benim bu işe karışmama kızma ve telgrafla “destekliyorum” veya ‘ne yazık’ sözleriyle cevap ver.” (Bk.s.24)’ “Allaha şükürler olsun ki, Türkiye ile işler iyi gidiyor. Donanmamızın başarılı olmasını ne kadar çok isterim.” demektedir. (Bk.s.25)

Alman asıllı İmparatoriçe, savaşın kötülüğünden, vahşetinden ve Almanların korkunç kayıplar vermesinden çok acı duyduğunu, ordu komutanı Erni ve birçok tanıdıkları aklına geldiğinde kalbinin sızladığını belirtir.

Yalta'ya bir Alman gemisinin ateş açtığını duyunca çok sinirlendiğini ve onu hemen batırmak istediğini söyler.

A. Fedorovna, sakın ve mutlu günlerin gelmesini çok istediğini, ancak ilk önce birçok konuda barışın sağlanması gerektiğini belirtir.

İmparatoriçe mektuplarında, Rus generallerinin askerlerine sert ve zalim, adil olmayan davranışlarda bulunduklarını belirterek, bu durumun istisna olabileceğine inanmak istediğini ifade eder. O, genç subayların ölümüne çok üzülür ve:

“Niye onlara verebileceğim sıcaklığı ve sevgiyi vermeye çalışmıyayım, onlar öylesine acı çekiyorlar ve ahlâken tertemiz insanlar ki,” demektedir. (Bk.s.75)

Bir mektubunda Çariçe, ölen subayların savaştan sonra Kafkasya'ya gömülmelerini askerlerce karara bağlandığını bildirir:

“Subayın şimdi cenazesi kaldırılıyor, burada bırakılıp bırakılmıyacağını bilmiyorum. Askeriye, savaştan sonra bütün subayların cesetlerinin Kafkasya'ya gömülmesi niyetindedir ve mezar yerlerini bile seçmişlerdir.” (Bk.s.76)

4 Nisan 1915 tarihinden sonra A.Fedorovna'nın eşine yazdığı mektuplarda daha çok memleketin iç sorunları ele alınır, bu konularda neler yapılması gerektiğini bildirerek tavsiyelerde bulunur. İmparatoriçe, eşini ordu komutanı Knâz Nikolay Nikolayeviç için defalarca uyarır ve onun Ça-

rın işlerine karışmasını eleştirir, bu durumun kendisini çok sinirlendirdiğini belirtir ve şöyle der:

“Affet beni sevgilim, sen de biliyorsun ki, çok fazla iyisin ve yumuşaksın, ama güçlü bir yüksek ses ve sert bir bakış harikalar yaratır. Kıymetlim, ordu başkomutanlığını üzerine almak için kararlı ve kendinden emin ol, harekete geç ve korkma. Sen hiçbir zaman lüzumsuz şeyler yapmazsın.” (Bk.s.84)

İmparatoriçe mektuplarında, iç ve dış konularda Rasputin’in fikir ve tavsiyelerini eşine bildirir. Aileyi çok seven “Dostun” fikirlerine inanması gerektiğini yazar. Birçok bakan, Duma (Parlamento) üyeleri, ordu komutanı Knâz Nikolay Nikolayevîç Rasputin’e karşıdılar, onun hakkında birçok olumsuz söylentiler yayar ve ona suikast yapmayı düşünürler.

Rasputin İstanbul’da iken İmparatoriçe’ye mektup gönderir. O da, eşine 5 Nisan 1915’te yazdığı mektubunda İstanbul hakkında şunları söyler:

“Dostumuz’un İstanbul’da iken yazdığı mektubu tekrar okudum ve izlenimlerini ilginç buldum. Ayasofya’da yeniden ayin yapıldığı gün ne muhteşem bir gün olacak! Ancak Müslümanlara ait olan hiçbir şeyin yıkılmaması için emir ver. Dini vecibelerini yerine getirmeleri için tüm imkanlarını kullansınlar. Allaha şükür, biz Hristiyanız, barbar değiliz. Böyle bir anda orada olmayı ne kadar çok isterdim! Her yerde Türkler tarafından kullanılmakta veya yıkılmış ne kadar kiliseler vardır. Yunanlıların dine layikiyle hizmet etmemelerine rağmen, ne tuhaf ki, öylesine muhteşem mabetleri var. Ümit ederim ki, bundan sonra Ortodoks kilisesi layikiyle hizmet eder ve tekrar arınır. Bu savaşın, belki de milletimizin ve kilise camiasının ahlâki yönden yeniden düzelmesini sağlamada çok büyük rolü olur. Bunun olabilmesi için senin tüm emirlerini yerine getirecek ve pek çok görevlerinde sana yardım edecek insanlar bulmak gerek.” (Bk.s.87)

Rusların Ayasofya’da ayin yapma emellerinin çok eski tarihlere dayandığı bilinen gerçeklerdir. İmparatoriçe’nin de eşine yazdığı bu satırlarda İstanbul’u sanki kısa zamanda fetih edecekleri umuduyla dolu olduğu görülür. Belki de bu umutlarını artıran İngiliz ve Fransız donanmasının 1915’te Çanakkale’ye karşı hazırladıkları hücum ve bunun sonucunda İstanbul’un çok kısa sürede Rusların eline geçeceği düşüncesidir.

İmparatoriçe, Nisan 1915 tarihli mektuplarında bazı önemli haberleri verirken aynı zamanda savaşın getirdiklerini ve savaştan sonraki günlerin nasıl olması gerektiğini şöyle belirtir:

"Her tarafta kuşlar ötüyor, tüm tabiat canlanıyor ve Tanrı bütün güzelliklerini ortaya koyuyor. Bu an, savaşın getirdiği acıları ve kan dökmeleri insana daha çok hissettiriyor. Nasıl ki, kıştan sonra yaz gelirse, savaştan sonra da barış ve sükunet dünyada yerini bulacak, nefret yok olacak ve bizim sevgili vatanımız da kendi güzelliğine kavuşacaktır. Bu durum, ruhların ve mantığın arınmasının başlangıcı olacaktır, ancak onların dosdoğru yolda gitmelerinin sağlanması gerekmektedir. Ne kadar çok iş var, herkes elele vererek, birbirine mani olmadan, yardım ederek, şahsi başarı ve şöhret için değil, büyük davanın gerçekleşmesi için cesurca çalışmalıdır." (Bk.s.93)

İmparatoriçe'nin 11 Nisan 1915'te yazdığı mektubunda Slav devletleri hakkındaki düşünceleri de şöyledir:

"Tanrı, Slav devletlerini eski anası Rusya ile tarihi ve dini anlamda takdis edip birleştiren. Her şey zamanında oluyor, eskiden bunu yapamazdık, ama şimdi onları idaremizde tutabilmek için yeterince güçlüyüz. Bununla beraber, içte daha güçlü olmalıyız ve her hususta birleştiğimiz takdirde onları daha büyük bir otoriteyle idare edebiliriz." (Bks.95)

Mektuplardan anlaşıldığına göre A.Fedorovna iç ve dış sorunlarda Çar Nikola II.yı yönlendirmek istemektedir.

17 Nisan 1915 tarihli mektubunda Çariçe, Alman ordusu komutanı Erni'den² mektup aldığını ve Erni'nin, Çar Nikola'yı en iyi anlayanın İmparatoriçe olduğunu belirttiğini yazmıştır. Alman ordu komutanı yazdığı mektubunda, iki şıktan birinin seçilmesi ve bu nedenle Stokholm'a emin bir kişiyi gönderdiğini, anlaşmak için bir köprü kurulması gerektiğini belirtir. İmparatoriçe ise, bu kişiye mektup yazdığını, Çar Nikola'nın Petersburg'a dönmediğini ve onu beklemesi gerekmediğini, herkesin barış istediğini, ama zamanın henüz gelmediğini belirtmiş olduğunu bildirir.

İmparatoriçe, Rus halkının yetenekli, fakat tembel ve girişimsiz olduğunu belirterek eşinden kesin emirler vermesini ve kendi devletini koruması için enerjik olması gerektiğini yazar. Bu arada, Rusya ve İmparatorun menfaatlerini kalbinde taşıdığı gerekçesiyle 'Dostun' tavsiyelerine uymasını ister ve şöyle der:

"Ah, canım, karşında tırtır titremelerini sağla. Layıkıyla sevmiyorlar, hiç olmazsa, seni kırmazınlar ve sana kötülük yapmaktan çekinsinler, üzmesinler. Sen her zaman çok iyisin ve bu iyiliğinden istifade ediyorlar.

² Hernest- İmparatoriçe'nin erkek kardeşi.

Sevgilim, hiç olmazsa bana bir defacık inan, böyle devam etmez. Ben sana gerçeği söylüyorum. Seni gerçekten seven herkes, senin daha kararlı olmanı ve memnuniyetsizliğini daha sert bir şekilde göstermeni canı gönülden istiyor. Bu şekilde işler iyi yürümez. Eğer, senin bakanların senden korksaydılar, her şey çok daha iyi olurdu.” (Bk.s.147)

24 haziran 1915 tarihli mektubunda, Çar Nikola’nın Yüksek Başkanlık Karargâhına danışmadan bazı bölgelerdeki orduları denetlemeye gitmesini tavsiye eder ve:

“İmparator canının istediğini yapabilir. Sen hiçbir zaman bu imkânını kullanmıyorsun. Kendi kararların ve kendi iraden olduğunu, Knâz Nikolay Nikolayeviç’in ve karargahının seni yönetmediğini göstermen lâzım.” (Bk.s.151)

“...Askerlerin, Yüksek Başkanlık Karargâhının değil, seni görmesi gerekir. Onlara sen gereklisin, onlar seni istiyor, sen de onları,” demektedir.

Bk.s.152)

Çar Nikola, eşinin tavsiyesinden sonra ordularının başkomutanlığını üzerine alır. Bu konuda, Çariçe yazdığı mektupta şöyle der:

“Sen hakimiyetini gösterdin. Mutlakiyetçi olduğunu ispatladın. Rusya’nın başka bir idare şekliyle yönetilmesi mümkün değildir..... Bu, Yüksek Komutanlığa karşı kazandığın bir savaştır. Bu, senin çarlığın devrinde şöhretli bir yer alacak ve bugünler, Rus tarihinde bir destan olacaktır.” (Bk.s.158)

Yüksek Başkomutanlık Karargâhında her şeyin normal, ordu komutanı Knâz Nikolay Nikolayeviç’in Kafkasya’ya atanmasının da iyi olduğunu belirten Çariçe, İmparatora hapishanelerdeki tutukluların cepheye gönderilmesini, Duma’nın kapatılmasını tavsiye eder. Çar Nikola II. de tutumunu tasvip etmediği Duma’yı bir müddet için kapatır. Duma’nın isteğine uyularak Alman asıllıların işlerine son verilmesi İmparatoriçe’yi kızdırır ve bunun doğru olmadığını, daha sonra İmparatorun başına büyük işler açacağını ve bu nedenle derhal emir verip bu işe son verilmesini ister. Yine bu mektubunda, her şeyin Avrupa’dan getirildiğini ve savaştan sonra fabrikaların çok çalışması gerektiğini, ülkenin dışarıya bağımlı olmasının iyi olmadığını belirtir. Savaş zamanında fabrikaların iyi çalışması için denetleyiciler göndermesini tavsiye eder. İç sorunların Çar Nikola’yı çok yordugunu, Duma önünde sorumlu bir içişleri bakanına gerek duyulmadığından da söz eder. Çünkü düşüncesine göre:

“Biz bu seviyeye gelmiş değiliz. Bu, Rusya için mahvedici bir şey olur. Biz Avrupalı devlet değiliz, böyle olmaya da cesaretimiz yok. Halkımız buna hazır değil. Allaha şükür ki, İmparatorumuz mutlakiyetçidir.” (Bk.s.205)

11.9.1915 tarihli mektubunda A.Fedorovna, iç durumun karışık, hükümetin çürümüş olduğunu, Çarın emirleri doğrultusunda gitmeyip aleyhinde çalıştıklarını, gazetelerde İmparator ailesi hakkında dedikodular ve söylentiler yazıldığını bildirir. Bu konu üzerine şöyle demektedir:

“Senin demir iradeni ve demir yumruğunu hepsinin hissetmesi gerekir. Bu güne kadar hükümdarlığın yumuşak oldu, şimdi ise iktidarın, sertlik hükümdarlığı olmalıdır. Sen Rusya'nın hükümdarı ve sahibisin. Ulu Tanrı seni tahta oturtmuş ve onların senin bilgeliğin ve sertliğin önünde eğilmeleri gerekir.” (Bk.s.213)

Daha sonra, bütün işe yaramayan bakanları görevden kovmasını, yenilerini tayin etmesini yazar. Sinot'ta da durumun karışık olduğunu, Rasputin ve İmparatoriçe aleyhinde dedikodular, söylentiler olduğunu, Sinot başkanı Samarin'e gününü göstermesi gerektiğini belirtir.

Fransızların, İngilizlerin en sonunda savaşta başarı gösterdiklerini, böyle devam etmelerini dilediğini ve Eylül ayında verdikleri vaatlere uygun olarak davranmalarını arzu ettiğini, Rus askerlerinin de ne büyük gayretle çarpıştıklarını ifade eder.

Almanların yaptıkları işlerin çok büyük olduğunu, her şeylerin ne kadar intizamlı ve güzel organize edildiğini, kendi generallerinin ise Japonya ile savaş yapmalarına rağmen hazırlıklı olmadıklarını belirtir. Alman generallerinin uzun zaman savaşta bulunmadıkları halde çok iyi olduklarını, eğer Rus mekanizması Almanlarınkı gibi iyi çalışsaydı ve yolları da onlarınkı gibi iyi olsaydı, savaşın çoktan bitebileceğini ileri sürmüştür. Bu hususta da şöyle demektedir:

“Almanlardan, halkımız için yararlı olan ne kadar çok şey öğrenebiliriz, diğer özelliklerinden ise nefretle yüz çevirmek gerekiyor.”(Bk.s.238)

İmparatoriçe, yeni kurulacak hükümetin savaştan sonraki duruma hazırlık yapması gereğinden söz eder ve fikir yürütür. Ona göre; savaştan sonra fabrikaların bir çoğunun kapanacağı, işsizlik olacağı, savaştan dönen askerlerin büyük sorunlar yaratacağı ve bu nedenle bütün bu sorunlara çözümler önceden düşünülmesi gerektiğidir.

6 Ekim 1915'te Bulgaristan'ın Almanya'nın yanında savaşa girmesi üzerine Çariçe, Bulgaristan hakkında şöyle demektedir:

"Bu alçak Bulgaristan, şimdi güneyden bize karşı saldırarak. Belki de sen onların sadece Sırbistan ve sonra da Yunanistan'a hücum edeceklerini düşünüyorsun. Onların yapacağı alçakça birşey olacaktır." (Bk.s.269)

Ocak 1916 yılında yazdığı mektuplarında "Dostumuzun" dediği gibi, zafer zor da olsa (çünkü düşman güçlüdür), kesin bizim olacaktır." demektedir. (Bk.s.357)

Sonuç olarak, İmparatoriçe Aleksandra Fedorovna, Haziran 1914 ile 17 Aralık 1916 tarihleri arasında eşi Çar Nikola II. ye dört yüz kadar mektup yazmıştır. Bu mektuplar, o devirde Rusya'nın iç ve dış sorunlarına ışık tutması, Rus sarayı, bürokratik başkent Petersburg hakkında dolaşan yığınla efsane, söylentilere ve dedikodulara açıklık getirmesi bakımından çok önemlidir. Çariçenin savaş süresince eşine tam destek verdiği ve onu birçok hususlarda uyardığını, ayrıca da dini bütün bir kişi olduğunu görüyoruz. A.Fedorovna, G.Rasputin'in görüş ve düşüncelerine geniş yer vermiştir. Çariçe, yurtiçi konularıyla ve yaralı askerlerle uğraştığı kadar, yurtdışı konularına da fazla ilgi duymuştur. Özellikle, ordunun komuta kademelerinde genarallerin ve mahalli idarecilerin sevk ve idaresinde tutum ve davranışlarını çok dikkatli takip ederek değiştirilmelerini eşinden uygun bir üslupla istemiştir. Çariçenin birçok devlet hakkında görüşlerini belirtirken Türkiye hakkında görüşleri, düşünceleri ve istekleri tam anlamıyla Rusların Türkiye üzerine emellerine paralel bir doğrultuda olduğunu görüyoruz. İsteklerinin gerçekleşmesi için arzuladığı her şey sonuçsuz kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

"Pisma İmperatritsi Aleksandriy Feodorovny İmparatoru Nikolayu II" Knigoizdatelstvo "Slovo", Berlin, 1922. (İmparatoriçe Aleksandra Fedorovna'nın İmparator Nikolay II. ye Mektupları, "Slovo" Yayınevi, Berlin, 1922)

Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, 18-yıl. Sonundan Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919), Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları, 1970